

Liite

Vetoomus perustuslakivaliokunnalle sote-uudistuksen ja CETA:n yhteisvaikutusten selvittämisestä perus- ja ihmisoikeuksia koskien

Pyydämme perustuslakivaliokuntaa selvittämään hallituksen sote-esityksen sekä EU:n ja Kanadan välisen laaja-alaisen talous- ja kauppasopimuksen (CETA) yhteisvaikutukset.

Yhteisvaikutukset on selvitettävä erityisesti terveydenhoitoa, sosiaaliturvaa ja demokratiaa koskevien perus- ja ihmisoikeuksien osalta. Selvityksen tulee ulottua toimivaltasuhteisiin ja resursseihin, jotka vaikuttavat ko. oikeuksien turvaamiseen ja toteutumiseen. **Selvitys tulee tehdä ennen hallituksen sote-esityksen käsittelyä.**

Sisällys

1. Tarve selvittää sote:n ja CETA:n yhteisvaikutukset	1
2. Ihmisoikeussitoumukset vaativat YK:n TSS-komitean (23.6.2017) mukaan ihmisoikeusvaikutusten arviointia	3
3. CETA:n sijoitustuomioistuin on ihmisoikeuksien ja demokraattisen oikeusjärjestyksen vastainen	5
4. Vapaus ei ole valitsemista eikä ihmisarvo asiakkaaksi pelkistymistä	8
5. Sote laiminlyö ihmisoikeuksia ja vie kohti EU-liittovaltiota	9
6. Sote:n ihmisoikeuksia vaarantavien vaikutusten suhde oikeuskanslerin valintaan	10
Lähteet	11

1. Tarve selvittää sote:n ja CETA:n yhteisvaikutukset

Hallitus on pyrkinyt esittämään uuden sosiaali- ja terveystalouden järjestämis- ja rahoittamismallin ja arvioita sen käytännön vaikutuksista (HE 47 2017 ja HE 52 2017) terveydenhoitoa ja sosiaalista turvaa koskeviin perusoikeuksiin ja julkisen vallan velvollisuuteen turvata perusoikeuksien toteutuminen.

Jos sekä sote-uudistus että CETA tulisivat voimaan hallituksen suunnittelemana tavalla, hallituksen mukaan ratkaisut Suomen sosiaali- ja terveystalouden "järjestämistavasta ja rahoituksesta [...] olisi tehtävä investoijien kohtelusta annettujen [CETA:n] määräysten puitteissa". (1) **CETA:n sijoitussuojan säädökset määräisivät siis puitteet sille, miten ja millaisina sosiaali- ja terveystaloudet järjestetään ja rahoitetaan.** On heikosti perusteltua, että sote-uudistuksen ja CETA:n "yhteisvaikutuksista ei ole tehty erikseen perusteellista arviota, koska sitä ei ole katsottu tarpeelliseksi". (2)

On ristiriitaista, että sote-palvelujen järjestämistavasta ja rahoituksesta on nähty tarpeelliseksi tehdä satojen sivujen verran säädöksiä ja arvioita, vaikka niitä koskevat päätökset olisi kuitenkin "tehtävä investoijien kohtelusta annettujen määräysten puitteissa".

Valtioneuvoston linjaus on kyseenalainen useastakin syystä:

- **CETA:n investointisuojaan sote-palveluja koskevat kustannukset voisivat minä tahansa vuonna olla satoja miljoonia euroja.** Arvoimatta jätetyt kustannusvaikutukset voivat siis olla suuremmat kuin kaikki muut vaikutukset yhteensä (3).

- Sote-palvelujen pakkoyhtiöittäminen ja sille kaavaillut vaihtoehdot siirtäisivät palvelut markkinaehtoisesta sääntelyn ja kilpailun piiriin sekä EU:n yksinomaiseen toimivaltaan sen sisämarkkinoilla ja kauppapolitiikassa. Sekä markkinaehtoisuuteen siirtyminen että siitä perääntyminen voisivat tulla Suomelle hyvin kalliiksi. **Pakkoyhtiöittämisen yhdistyminen CETA:n sijoittajansuojaan johtaisi perus- ja ihmisoikeuksia koskevien perustuslain velvoitteiden laiminlyöntiin ja siirtäisi ratkaisevasti valtaa kansalliselta tasolta EU-tasolle.**

- Esittäessään soten tarjoavan sijoittajille monia mahdollisuuksia saada lisää tuottoa sijoituksillaan, Suomi voi antaa monelle "sijoittajalle erityisen vaikutelman, jonka luomaan odotukseen sijoittaja on luottanut" sijoituksen tehdessään. Tällöin, sikäli kuin Suomi "ei ole myöhemmin lunastanut" sijoittajille näin antamiaan tuotto-odotuksia, CETA:n sijoitustuomioistuimien voi tuomita Suomen korvaamaan tästä satoja miljoonia euroja korvauksena sijoittajille tuotto-odotuksia luoneista, mutta lunastamatta jääneistä "vaikutelmista" (4), joita sote-esityksestä löytyy paljon.

- Kun Suomen hallitus olettaa että julkisista verovaroista sijoittajille maksettavat "korvaukset perustuisivat objektiivisiin perusteisiin ja ne eivät voisi olla sijoittajan tosiasiallisesti kärsimää vahinkoa suurempia" (5) niin CETA:n mukaan kuitenkin maksettava korvaus pohjautuu esimerkiksi noihin "tuotto-odotuksia" antaviin "vaikutelmiin" – joita esimerkiksi hallituksen sote-esitys voi ylikansallisille sijoittajille sangen helposti antaa.

- CETA:n sijoitustuomioistuin voi tuomita Suomen siitä, miten perustuslain mukaiset ihmisoikeuksia turvaavat toimet rajoittavat soten sijoittajille luomien tuotto-odotusten toteutumista "ilmeisen kohtuuttomasti" tai tavalla, joka on muuten vain "sijoittajien huonoa kohtelua" tai sijoitustuottojen "oikeussuojan epäämistä" (6) ja maksamaan verovaroista satoja miljoonia ylikansallisille sijoittajille rangaistuksena perustuslain noudattamisesta.

- Hallitus määrää sote-palvelut järjestettäväksi ja rahoitettavaksi näin "investoijien kohtelusta annettujen määräysten puitteissa" (7), joissa CETA:n sijoitustuomioistuin on veloitettu tuomitsemaan valtion sitoviin korvauksiin sijoittajille siitä, jos se noudattaa perustuslakia ja turvaa ihmisoikeudet, koska tämä voi rajoittaa sijoittajien bisnestuottoa.

- **EU:n tuomioistuin ratkaisi 16.5.2017, että "sijoittajien ja valtioiden välisten riitojen ratkaisujärjestelmä", "jossa riidat eivät kuulu jäsenvaltioiden tuomioistuinten toimivaltaan" ja johon vain ulkomainen sijoittaja voi haastaa valtion, ei ole EU:n yksinomaisen toimivallan piirissä.** EU on neuvotellut tällaiset säännöt myös CETA-sopimukseen. **Järjestelmän yhteensopivuutta EU:n oikeuden kanssa ei ole vielä arvioitu.** (8)

- EU on muotoillut, neuvotellut ja antanut oikeuden käsiteltäväksi riitojen ratkaisujärjestelmiä tavalla, joka ei ole EU:n tuomioistuimen mukaan tehnyt toistaiseksi mahdolliseksi selvittää niiden yhteensopivuutta EU:n oikeuden kanssa (9). Sama on koskenut myös Suomen eduskunnan perustuslakivaliokunnan mahdollisuuksia selvittää CETA:n säädösvaikutusten yhteensopivuutta Suomen perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussitoumusten kanssa.

- Hallituksen edelliseen CETA-esitykseen ei sisällynyt arviota sopimuksen valtiosääntöoikeudellisista ulottuvuuksista. Perustuslakivaliokunta totesi (10) CETA:sta antamassaan lausunnossa, että "sopimusta ei näin ollen ole kokonaisuudessaan mahdollista tarkastella perustuslain kannalta". **Arvio sopimuksen perustuslainmukaisuudesta sekä suhteesta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, joita PeV on perustuslain mukaisesti valtuutettu valvomaan (11), on näin tekemättä.** Myös suuri valiokunta vaati 17.6.2016

"valtioneuvoston huomiota perustuslakivaliokunnan valtiosääntöoikeudelliseen arvioon" CETA:a koskien. (12)

- Valtioneuvosto ei ole tehnyt tarvittavaa selvitystä CETA:n suhteesta Suomen oikeusjärjestelmään eikä sen vaikutuksista perus- ja ihmisoikeuksiin, vaikka päätettävien kansainvälisten velvoitteiden tulee kunnioittaa sitoumuksia "ihmisoikeuksien turvaamiseksi" (13) eivätkä ne "saa vaarantaa valtiosäännön kansanvaltaisia perusteita". (14) Suomen tulee voida todentaa uusien säädösten yhteisvaikutusten yhdenmukaisuus perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussitoumusten sekä EU:n perussopimusten kanssa.

- Sote-uudistuksen vaikutus ihmis- ja perusoikeuksiin riippuu ratkaisevasti soten ja CETA:n sijoitustuomioistuimen yhteisvaikutuksesta, joka alistaa yhdenvertaiset ihmisoikeudet ylikansallisten sijoittajien liikevoittojen kasvattamisen etuoikeuksille.

- Siinä missä Suomen hallituksen mukaan soten ja CETA:n "yhteisvaikutuksista ei ole tehty erikseen perusteellista arviota, koska sitä ei ole katsottu tarpeelliseksi" (15), YK:n TSS-komitean mukaan ihmisoikeusvaikutusten selvittäminen on edellytys kansainvälisten kauppasopimusten solmimiselle.

2. Ihmisoikeussitoumukset vaativat YK:n TSS-komitean (23.6.2017) mukaan ihmisoikeusvaikutusten arviointia

YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten ihmisoikeuksien sopimuksen toteutumista arvioimaan ja tulkitsemaan valtuutettu YK:n TSS-komitea totesi juuri (23.6.2017) julkaisemassaan linjauksessa, että:

- Sopimuksen "osapuolina olevat valtiot eivät voi poiketa sen asettamista velvoitteista kaupp- ja sijoitussopimuksissa, joita ne voivat tehdä", vaan niiden tulee "varmistaa että sijoittaja-valtio riitojenratkaisun menettelyt huomioivat ihmisoikeudet sijoitussopimusten tai kauppasopimusten sijoituksia koskevien osien tulkitsemisessa". (16)

- Valtioilla on velvollisuus säilyttää kykynsä estää säätämillään laeilla ja suojatoimilla liiketoimintaa loukkaamasta ihmisoikeuksia. (17) "Velvollisuutta kunnioittaa taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia rikotaan kun valtiot priorisoivat kaupallisten bisnes-toimijoiden intressit ensisijaisiksi TSS-ihmisoikeuksien yläpuolelle". (18)

- Valtion tulee "identifioida kaikki potentiaaliset konfliktit TSS-ihmisoikeusvelvoitteiden ja kaupp- ja sijoitussopimusten välillä ja pidättyä hyväksymästä tällaisia konflikteja sisältäviä sopimuksia, kuten sopimusten sitovuuden periaate vaatii. **Valtioiden tulee siksi ennen kaupp- ja sijoitussopimusten hyväksymistä arvioida niiden ihmisoikeusvaikutukset.**" (19)

Suomen hallitus esittää, että CETA:n puitteissa valtiolla ei ole korvausvelvollisuutta, jos sen toimet "eivät ole mielivaltaisia ja ovat perusteltuja ja vaikuttavat yhdenmukaisesti ja syrjimättömästi". (20)

CETA:n mukaan kuitenkin myös kaikkia sijoittajia yhdenvertaisesti kohteleva valtio voidaan tuomita korvaamaan sijoittajille "välillisenä pakkolunastuksena" kaikki ylikansallisten sijoittajien odotettuja tuottoja rajoittavat julkiset toimenpiteet siinä määrin kuin CETA:n sijoitustuomioistuin katsoo, että julkisen toimenpiteen sijoituksen liikevoittoja rajoittava "vaikutus on [...] niin voimakas, että se vaikuttaa ilmeisen kohtuuttomalta." (21) Näin julkisen vallan "vastuu palvelujen rahoituksesta ja riittävien voimavarojen varaamisesta palvelujen järjestämiseen", jonka hallituskin tunnustaa (22), murenee CETA:n sijoitussuojan korvaustuomioiden myötä.

Valtioilla on velvoite käyttää progressiivisesti "kaikki saatavissaan olevat voimavaransa" "kaikin

soveltuvien keinoin ja varsinkin lainsäädäntötoimenpitein" näiden ihmisoikeuksien turvaamiseen myös talousyhteistyön osalta (23) tavalla, joka edistää demokraattisesti yleistä hyvinvointia (24), jolle "kansainväliset ihmisoikeusinstrumentit antavat laillisen ilmauksen". (25)

Soten ja CETA:n yhteisvaikutusten tuloksena hallitus laiminlyö nämä YK:n TSS-ihmisoikeussopimuksen Suomelle asettamat ihmisoikeusvelvoitteet turvata ensisijaisesti ja edistävällä määrin taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset ihmisoikeudet. Valtiollahan ei ole edes mahdollisuuksia hyvinvointipalvelujen budjettisuunnittelussaan riittävästi ennakoita tulossa olevien mahdollisesti satojen miljoonien eurojen korvausten tarkempia summia.

CETA siis loukkaa valtioiden velvoitteita siten kuin "sijoitustuomioistuinjärjestelmän tuomiot vievät hallituksilta varat, jotka olennaisesti tarvittaisiin terveyttä, asuntoja ja koulutusta koskevien velvoitteiden täyttämiseen". (26) CETA:n määräykset loukkaavat näin ihmisoikeuksia yhtä lailla kuin sääntelyn kieltä tai määräys alentaa oikeuksien suojatasoa.

Siksi ihmisoikeuksia loukkaa myös se tapa, johon hallitus vetoaa ihmisoikeudet suojaavana asiointilana – eli miten sotien valinnanvapauden piiriin pakkoystiöitettyjen palvelujen suhteen valtiolla säilyy oikeus järjestää, säännellä ja rahoittaa palvelujen tarjontaa yleisen edun nimissä (ja myös yksityisten palvelujen suhteen). Oikeus säilyy kuitenkin vain siinä määrin ja siten kuin valtio on valmis maksamaan näistä kaikista toistuvasti ylikansallisille sijoittajille satojen miljoonien korvauksia.

Sote:n ja CETA:n yhteisvaikutukset vaarantavat ihmisoikeudet esimerkiksi seuraavien terveyttä koskevien velvoitteiden ja edellytysten suhteen:

- Oikeutta terveyteen loukkaa "riittämätön julkisten voimavarojen allokointi joka heikentää erityisesti haavoittuvien tai syrjäytyneiden mahdollisuuksia nauttia oikeudesta terveyteen" (27) "Kaikilla, joiden oikeutta terveyteen on loukattu, tulee olla saatavissa tehokas oikeudellinen hyvitys", joka täydesti korjaa kärsityn oikeudellisen haitan. (28)

- "Velvoitetta kunnioittaa ihmisoikeuksia loukkaavat" myös "sellaisten lakien ja politiikkojen omaksuminen, jotka hankaloittavat terveyttä koskevan ihmisoikeuden eri ulottuvuuksien toteutumista ja valtion kyvyttömyys ottaa huomioon oikeutta terveyteen koskevat lailliset velvoitteensa tehdessään kahden tai monenvälisiä sopimuksia muiden valtioiden, kansainvälisten järjestöjen ja muiden toimijoiden kuten ylikansallisten yhtiöiden kanssa".

- "Oikeuksien suoja heikentävät toimenpiteet [...] loukkaavat oikeutta terveyteen" ja samoin sellaisten "lakien ja politiikkojen omaksuminen, jotka eivät vastaa voimassa olevia oikeutta terveyteen koskevia kotimaisia tai kansainvälisiä laillisia velvoitteita." (29) "Taannuttavat toimet suhteessa terveyttä koskevaan oikeuteen eivät ole sallittuja" elleivät ne ole "todennetusti oikeutettuja suhteessa taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten ihmisoikeuksien kokonaisuuteen valtio-osapuolen maksimaalisen saatavissa olevien voimavarojen käytön puitteissa". (30)

Vastaavasti niin sosiaaliturvan kuin terveydenhoidonkin oikeuksien suhteen niitä heikentävät toimet eivät ole sallittuja. Valtiolla on velvoite osoittaa, että ne joihin toimenpiteet vaikuttavat, ovat voineet "aidosti osallistua ehdotettujen toimenpiteiden ja vaihtoehtojen selvittämiseen" riippumattomia vaikutusarvioita apunaan käyttäen (31) ja "osallistua niihin päätöksenteon prosesseihin, jotka voivat vaikuttaa heidän sosiaaliturvaansa". (32)

Sosiaalisen turvan "oikeudelle tulee antaa riittävä prioriteetti laissa ja politiikassa" ja "riittävät rahoitukselliset ja muut voimavarat". (33) Valtion tulee turvata ihmisarvoisen elämän edellytykset kuitenkin todennettavissa olevalla tasa-arvoisella tavalla, "joka ei ole ensisijaisesti pelkkä talous- tai rahoituspolitiikan väline" (34) Valtion tulee säilyttää täysivaltaisesti kykynsä sosiaalipalvelujen tuotannon, tarjonnan ja jakelun ihmisoikeusperusteiseen hallintaan ja kontrolliin huomioiden, että "valtion riittämättömästi sääntelemät toimijat" voivat loukata sosiaalista turvaa koskevia oikeuksia.

(35) Sosiaalisen turvan ihmisoikeutta voi loukata myös valtion kyvyttömyys varmistaa sitä turvaavan rahoituksen kestävyyttä tai "korjata lainsäädäntöä joka on ilmeisen yhteensopimaton sosiaalisen turvan oikeuden kanssa" ja "valtion kyvyttömyys huomioida oikeusvelvoitteitaan tehdessään kahden tai monenvälisiä sopimuksia". (36)

"Valtioilla on pysyvä velvollisuus säännellä yksityisiä toimijoita varmistaen, että niiden tarjoamat palvelut ovat kaikkien saatavissa" yhdenvertaisesti (37) ja "mobilisoida maksimaalisesti saatavilla olevat voimavarat taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteuttamiseen" (38) – ei siis niinkään maksettavaksi korvauksina ylikansallisille sijoittajille heidän sijoitustuotto-odotustensa toteutumisen rajoittamisesta, vaan siten että:

- Valtioiden tulee "edistää maksimaalisesti saatavissa olevilla voimavaroillaan TSS-oikeuksien toteutumista" ja myös "suoraan tarjoamalla niiden nauttimisen edellyttämiä tarvikkeita ja palveluja. Tämä voi vaatia valtiolta voimavarojen mobilisoimista näihin tarkoituksiin" (39) siten, ettei terveydenhoidon tai sosiaaliturvan ihmisoikeuksien vaatimia voimavaroja käytetä muihin tarkoituksiin, kuten sijoittajien liikevoittojen oikeuksien vahvistamiseen. "Yksityisten toimijoiden kasvanut rooli ja vaikutus perinteisesti julkisilla sektoreilla, kuten terveydenhoidossa" "ei saisi ehdollistaa oikeuksia riippumaan maksukyvyistä eikä luoda siten uusia sosiaalis-taloudellisen eriarvoisuuden muotoja". (40)

Myös YK:n ihmisoikeusneuvosto "vaatii valtioita saattamaan lakinsa, politiikkansa ja käytäntönsä, mukaan lukien terveyttä koskevien kestävä kehityksen tavoitteiden toteutuksen, täysin yhdenmukaisiksi ihmisoikeuksia koskevien kansainvälisen lain velvoitteidensa kanssa ja tarkistamaan" toimensa tämän mukaisesti edistään haavoittuvassa asemassa olevien täyttää ja merkityksellistä osallistumista terveyttä koskevien lakien arviointiin ja suunnitteluun. (41)

Valtioiden tulee sekä "luoda kansainvälistä toimintaympäristöä, joka edistää TSS-oikeuksien täyttää toteutumista" (42) että myös "tehokkaasti estää liiketoiminnasta aiheutuvat taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien loukkaukset" ja taata että tällaisten "loukkausten uhrin saavat tehokkaan korjauksen oikeuksiensa loukkauksista.". (43)

3. CETA:n sijoitustuomioistuimien on ihmisoikeuksien ja demokraattisen oikeusjärjestyksen vastainen

Euroopan Neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen Sosiaali-, terveys- ja kestävä kehityksen asiain komitea on ilmaissut huolensa siitä, miten "CETA:n väliaikainen soveltaminen toisi voimaan [...] ylikansallisille sijoittajayhtiöille uusia valtuuksia haastaa EU:n jäsenmaita rangaistaviksi sääntämistään, yritysten voittoihin vaikuttavista laeista, jotka on säädetty suojelemaan kansan terveyttä, ympäristöä tai työntekijöiden oikeuksia". Tuollaiset CETA:n säädökset "rajoittaisivat kansanedustuslaitoksille kuuluvia lainsäädännöllisiä valtuuksia tavalla, jota ei voi hyväksyä." (44)

Euroopan Neuvoston jäsenvaltioiden "tulee arvioida uuden lainsäädännön ihmisoikeusvaikutukset" niin kansallisen kuin kansainvälisenkin lain osalta siten, että ne voivat "estää ihmisoikeusloukkaukset" ja taata oikeudellisen korvauksen kaikille joiden ihmisoikeuksia yhtiöt loukkaavat. Niiden tulee "vaatia alueellaan toimivia yrityksiä kunnioittamaan ihmisoikeuksia" ja "varmistaa, että lainsäädäntö luo edellytykset" tämän kunnioituksen toteutumiselle. (45)

Arvioinnit sote:n vaikutuksista ja suojatoimet, joita hallitus on esittänyt HE 47/2017 ja HE 52/2017 esityksissään, eivät vastaa kansainvälisten ihmisoikeussitoumustemme vaatimuksia, eikä niissä ole huomioitu miten sote yhdessä CETA:n kanssa vaarantaa yhteiskunnan kyvyn ja voimavarat, joilla tulisi ensisijaisesti turvata ihmisoikeuksia.

Sosiaaliturva ja terveydenhoito ovat yhdenvertaisia perusoikeuksia, jotka valtion on voitava turvata perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussitoumusten vaatimalla tavalla, jota eivät määrää

ylikansallisten sijoittajien intressit tai etuoikeudet saada liikevoittoa terveyden tai sosiaalisen turvallisuuden kustannuksella.

Tilanteessa jossa Suomi ei ole selvittänyt sote- ja CETA-säädösten yhteisvaikutusta siihen, miten terveydenhoito ja sosiaaliturva tulisivat olemaan yhdenvertaisesti kaikkien saatavissa, hallituksen ajama sote alistaa perusoikeuksien turvaamista koskevan itsemääräämisoikeuden kasvavassa määrin EU:n yksinomaiselle toimivallalle.

"Tehdessään ja täytäntöönpannessaan kauppa- ja sijoitussopimuksia [...] jäsenvaltioiden tulee tarkastella niiden ihmisoikeusvaikutuksia ja ryhtyä tarvittaviin toimiin, myöskin ihmisoikeuslausekkeiden avulla korjataksaan kielteisten ihmisoikeusvaikutusten havaitut riskit." (46) "Omistaessaan tai kontrolloidessaan yritystä tai tehdessään sen kanssa sopimuksen julkisten palvelujen tarjoamisesta, jäsenvaltioiden tulee soveltaa sellaisia lainsäädännöllisiä ja muita toimia, jotka varmistavat ihmisten oikeuden nostaa kansallisissa tuomioistuimissa siviilikanteita yritysten tekemistä ihmisoikeusloukkauksista" (47) ja sen "etteivät kansalliset tuomioistuimet soveltaa lakia, joka ei ole yhteensopivia valtioiden kansainvälisten, etenkin ihmisoikeusstandardeista nousevien velvoitteiden kanssa". (48) Valtioiden on voitava varmistaa, että oikeusjärjestelmä takaa kaikille osapuolille yhdenvertaiset, tasapuoliset mahdollisuudet saada oikeutensa käsitellyiksi (49) ja alkuperäiskansoille erityisen suojelun heidän oikeuksiaan loukkaavia yhtiöitä vastaan. (50)

Etenkin sijoitusten riidanratkaisun suhteen on siten ehdottoman tärkeää, että "Euroopan unionin tuomioistuin tutkii yhdenmukaisuuden EU:n oikeuden kanssa ennalta käsin [...] ennen kuin sopimus tulee voimaan, kuten myös ennen kuin se tulee väliaikaisesti voimaan". "Tämä on erityisen tärkeää EU:n perusarvoja ja perusoikeuskirjaa ajatellen mutta myös" súdeessa EU:n yksinoikeuteen "oikeudellisen tulkinnan ja toissijaisuusperiaatteen alalla" huomioiden myös jatkuvuuslausekkeen, "joka sopimuksen päättyessä pidentää määräysten voimassaoloa kahdellakymmenellä vuodella". (51) Tällaiset CETA:n ja TTIP:n kaltaiset sopimukset vaarantavat yhdenvertaisuuden "antamalla ulkomaisille sijoittajille oikeuksia, jotka [...] ylittävät kotimaisten sijoittajien nauttimat oikeudet", ja "veronmaksajat joutuvat kustantamaan vahingonkorvauksia yleisen edun mukaisista toimintapolitiikoista, joiden väitetään rajoittavan voittoja." (52)

Kun Suomen hallitus toteaa, että valtion tuomitsemiseen ei CETA:ssa riitä "pelkästään se, että osapuoli sääntelee tai muuttaa lainsäädäntöään tavalla joka vaikuttaa kielteisesti investointiin tai puuttuu sijoittajan odotuksiin esimerkiksi voitoista" (53), niin CETA:n mukaan sen sijaan riittää, että lisäksi saadaan esimerkiksi:

- CETA:n sijoitustuomioistuimen arvio siitä, että sijoituksiin kohdistuva kielteinen vaikutus on "ilmeisen kohtuuton".

- CETA:n sijoitustuomioistuimen arvio siitä, että valtion toimenpide rajoittaa 'legitiimin tuotto-odotuksen' toteutumista.

Koska sille, millainen valtion toimenpiteen ylikansallista sijoitusta rajoittava vaikutus on "ilmeisen kohtuuton", tai millainen on "legitiimi tuotto-odotus" CETA ei aseta mitään ehtoja eikä kriteerejä, ainoa kriteeri on se, että sijoitustuomioistuin arvioi jonkin vaikutuksen olevan "ilmeisen kohtuuton" tai jonkin sijoittajalle syntyneen, mutta toteutumatta jääneen tuotto-odotuksen olevan "legitiimi".

Jättämällä sote-esityksellään ihmisoikeudet markkinoiden armoille, valtio laiminlyö velvollisuutensa ja antaa lisäksi ulkomaisille sijoittajille perusteita odottaa tuottoja ihmisoikeuksien kustannuksella sosiaali- ja terveyspalveluihin tekemistään sijoituksista ja haastaa valtio korvaamaan julkisista (terveydenhoidon ja sosiaaliturvan) varoista se osuus yksityisistä tuotto-odotuksistaan, jota sijoittaja ei satu saamaan. (54)

Sijoitussuojan riidanratkaisuun, johon sijoittaja voi haastaa valtion, sisältyy näin "uhka valtavan

sakon tuomitsemisesta maksettavaksi käynnistetyssä oikeusjutussa, jossa on kyse miljardeista dollareista." "Sijoittajan ja valtion välistä riitojenratkaisua käytetään enenevästi keinona kiertää kansalliset oikeusjärjestelmät". "Käytännö on erityisen yleinen terveys- ja ympäristönsuojelualoilla.". Julkisten palvelujen suhteen "laaja-alaisen talous- ja kauppasopimuksen luvussa 11 määrätään julkisten palvelujen sulkemisesta" palvelujen kaupan ulkopuolelle, silti kuitenkin "luvussa 10 (Sijoittajansuoja) ei määrätä niitä koskevista poikkeuksista tai poissulkemisista" ja julkisista varoista ylikansallisille sijoittajille korvattavana takavarikointina rangaistaan "myös kaikkea lainsäädäntöä, joka vaikuttaa yksityisen liiketoiminnan arvoa alentavasti". (55)

"CETA:n perustuslaillisuus [...] tulee tarkistaa EU:n tuomioistuimessa Luxemburgissa ja ihmisoikeusnäkökohtien osalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa" (56) Myös kansallisen oikeusvalvonnan on voitava "tarkistaa yhteensopivuus kansallisten perustuslakien kanssa". Ellei CETA:a näin tarkisteta, se on "perustavasti viallinen" ja uhkaa jäädä ihmisoikeuksien vaatiman sääntelyn. "Täytyy olla selvää, että kaupallisten sopimusten ja ihmisoikeussopimusten konfliktitilanteessa, ihmisoikeussopimusten täytyy olla ensisijaisia". (57)

CETA "vaarantaa vakavasti työelämää ja terveyttä koskevan sekä muun sosiaalilainsäädännön, eikä ole päteviä syitä sen nopeutetulle hyväksymiselle", eli tilapäiselle soveltamiselle. "CETA on oikeusvaltion, demokratian ja ihmisoikeuksien vastainen" ja sen "sijoitustuomioistuinjärjestelmä on [...] yhteensopimaton YK:n kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimuksen kanssa, joka vaatii että oikeutta käydään läpinäkyvissä, vastuullisissa ja riippumattomissa julkisissa tuomioistuimissa" tasapuolisen prosessin mukaisesti. (58) Se muodostaa "haasteen demokraatialle" kun "hallitukset jotka on demokraattisesti valittu harjoittamaan tietyn tyyppistä sosiaalipolitiikkaa ovat tulleet sijoittajien haastamiksi juuri noiden demokraattisesti valtuutettujen politiikkojensa vuoksi".

"On vaikeaa oikeuttaa sitä että sijoittaja-valtio riidanratkaisu antaa ulkomaisille sijoittajille suuremmat oikeudet kuin kotimaisille, luoden siten epäyhtenäiset kilpailuehdot. Sijoittaja-valtio riidanratkaisun tuomioistuimen läpinäkyvyyden puute ja huolet riidanratkaisijoiden riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta ovat fundamentaalisia ongelmia". (59) Sijoitustuomioistuin johon vain ylikansalliset sijoittajat voivat haastaa valtioita "on yksisuuntainen ja myös syrjii kotimaisia yrityksiä", jotka se sulkee ulkopuolelleen. Ylikansallisille "sijoittajille se luo etuoikeuksia muiden ihmisten kustannuksella" ja "on konfliktissa kaikkien kansalaisten suojelua koskevien valtion velvoitteiden kanssa". (60)

Europarlamentin Työllisyyden ja Sosiaaliasioiden valiokunta katsoi CETA-lausunnossaan (8.12.2016) että työ- ja sosiaalisten oikeuksien näkökannalta CETA tulisi hylätä seuraavista syistä:

- "Sopimukseen ei sisälly yhtään lukua, jossa käsiteltäisiin pk-yritysten tukemiseen tarkoitettuja erityistoimia." Kun vain vajaat 3 % pk-yrityksistä "harjoittaa vientiä EU:n ulkopuolelle. CETA-sopimuksella luoduilla vapautetuilla markkinoilla tällaiset pk-yritykset joutuvat vastaamaan Pohjois-Amerikan kansainvälisten yritysten kovaan kilpailuun, jolloin vaarannetaan näissä pk-yrityksissä olevat 90 miljoonaa työpaikkaa (67 prosenttia työpaikkojen kokonaismäärästä)." "Tutkimustulokset osoittavat, että sopimus suurentaisi ammattitaitoisten ja ammattitaidottomien työntekijöiden välisiä palkkaeroja ja lisäisi siten epätasa-arvoa ja yhteiskunnallisia jännitteitä."

- CETA:an "hahmotellun sijoittajien suojelun tason ja työntekijöiden intressien ja oikeuksien suojelun tason välillä on selvä ero. Sijoittajille ICS-järjestelmällä annettu etuoikeutettu asema on tärkeässä ristiriidassa työntekijöiden intressien ja oikeuksien suojeluun tarkoitettun kuulemismenettelyn kanssa." "Nykyisen EU-lainsäädännön ja ICS-lausekkeen sekä tilapäisen soveltamisen periaatteen yhteensopivuudesta esitetään edelleen vakavia epäilyjä." (61)

4. Vapaus ei ole valitsemista eikä ihmisarvo asiakkaaksi pelkistymistä

On valtion perustuslaillinen velvollisuus, että "julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen" kaikille yhdenvertaisesti. (62) Tätä tehtäväänsä turvata ihmisoikeuksien toteutuminen julkisella vallalla ei ole oikeutta siirtää muille toimijoille paitsi ainoastaan "jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia." (63)

Nämä velvoitteet eivät pelkisty kaupan, yrityksen tai yhtiötetyn viraston asiakkaana olon oikeuksiin vaan koskevat ihmisten perustavien ihmisoikeuksien ja "ihmisarvon loukkaamattomuuden" turvaamista kaikille siten että "Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä" (64) oikeuksiltaan ihmisinä, ei vain asiakkaina.

Hallitus otaksuu ihmisoikeusperustaista sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämistä tarkoituksenmukaisemmaksi, että soten myötä "siirrytään asiakkaiden tarpeita, järjestäjän roolia sekä monituottajaverkoston ohjausta painottavaan sekä markkinoita hyödyntävään ohjausmalliin" siten, että ihmisoikeusperustaisesta terveydenhoidosta siirrytään markkinaperustaiseen. Ihmisoikeusvaikutuksiakin uskotaan arvioitavan asiakkaana olon näkökulmasta. (65)

Sen enempää perustuslain kuin kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden pohjalta oikeuksia terveydenhoitoon ja sosiaaliturvaan ei voida pelkistää yhtiötoiminnan asiakkaana oloa koskeviksi oikeuksiksi:

"Julkisen vallan on turvattava [...] jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä." "Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan". (66)

Terveydenhoitoa tai sosiaaliturvaa koskevat ihmisoikeudet eivät pelkisty yhtiötettyjen virastojen tai kaupan asiakkaana olon oikeuksiin, vaan velvoittavat kansainvälisten ihmisoikeussitoumusten mukaisesti valtiota turvaamaan ihmisten yhdenvertaiset ihmisoikeudet "sosiaaliturvaan sosiaalivakuutus mukaanluettuna" sekä oikeudet "nauttia korkeimmasta saavutettavissa olevasta ruumiin- ja mielenterveydestä". Valtio on velvoitettu tämän oikeuden toteuttamiseksi toimimaan mm. "tautien estämiseksi, hoitamiseksi ja valvomiseksi", "kaiken ympäristö- ja teollisuushygienian piiriin kuuluvan parantamiseksi" ja "sellaisten olosuhteiden luomiseksi, jotka ovat omiaan turvaamaan jokaiselle lääkärin ja sairaaloiden palvelukset sairaustapauksissa".

Yhtiöiden asiakkaina olon oikeudet ja taakat kohtelevat ihmisiä eriarvoisesti heidän maksukykynsä perusteella. Tämä ei vastaa heidän yhdenvertaista ihmisarvoaan, eikä heitä tule ihmisoikeuksiensa suhteen kohdella vain asiakkaina. "Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan, että [...] mainittuja oikeuksia käytetään ilman minkäänlaista [...] omaisuuteen [...] tai muuhun seikkaan perustuvaa syrjintää" ja että valtio turvaa nämä ihmisoikeudet kaikille yhdenvertaisina ensisijaisesti kaikin käytettävissään olevin voimavaroin jatkuvasti edistyvässä määrin. (67)

Ihmisarvoa ja terveyttä, sosiaalista turvaa ja hyvinvointia koskevat ihmisoikeudet eivät muodostu asiakkaana olemisesta. Ihmisarvoa loukkaa se, jos oikeutta terveydenhuoltoon ja sosiaaliseen turvaan käsitellään vain yhtiötoiminnan asiakkaana olon oikeutena. Silti hallitus sote-esityksessään kohtelee ihmisiä terveyden, sosiaalisen turvan ja hyvinvoinnin suhteen ensi sijassa 'asiakkaina' eikä ihmisinä.

Vapaus ei ole eikä voi olla valitsemista ulkoa annetuista vaihtoehtoista. (68) Sote-esitys on suuri määrä säädöksiä ja rajoittavia järjestelyjä, joilla kansalaisia hallitaan ja ohjataan siten, että heidän 'vapaudekseen' kutsutaan (ja ennalta oletetaan) tämä, että heitä monin eri menettelyin ohjataan ja pakotetaan valitsemaan ulkoa annetuista vaihtoehtoista.

Hallituksen sote-esityksen ja siitä johdettavien säädösten esittämä kuva 'vapaudesta' ja 'itsemääräämisoikeudesta' kaventaa ja rajoittaa ratkaisevasti vapautta ja itsemääräämisoikeutta ihmisoikeuksien vastaisella tavalla, pakottaen ne riippuvaisiksi ulkoa annetuista markkinavaihtoehtoista.

Julkisen vallan velvollisuutta turvata ihmisille heidän ihmisoikeuksiensa toteutuminen ei voida soten tavoin vaihtaa tehtävään järjestää valittavia kaupallisia palveluja asiakkaille, koska palvelujen järjestäminen 'asiakkaille' valittaviksi kaupallisina toimintoina on tarkoitukseltaan eri tavoite ja tehtävä kuin tehtävä turvata ihmisille mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti heidän ihmisoikeuksiensa toteutuminen.

Terveys-, sosiaali-, koulutus- ym. hyvinvointipalvelut ovat ensisijaisesti yhdenvertaisten perustuslaillisten ihmisoikeuksien turvaajia, joihin kuuluva vapaus toteuttaa ihmisoikeuksia edellyttää, että:

- Ihmisoikeuksien määrittämää terveydenhoidon ja sosiaalisen turvan yhdenvertaista saatavuutta ja toteutumista eivät saa rajoittaa eivätkä hankaloittaa henkilöiden tulotasoon, varallisuuteen, ostovoimaan tai muut toimintojen kaupallistamiseen liittyvät seikat.

- Pystymme demokraattisen itsemääräämisoikeuden mukaisesti päättämään vapaasti jatkossakin tietoisesti sen, millä ehdoilla ja millä hinnalla julkinen valta pystyy nämä palvelut turvaamaan.

Jos toiminnot, joiden avulla Suomi on turvannut oikeuksia terveyteen ja sosiaaliseen turvaan ihmisoikeusperustaisesti, pakkoyhtiöitetään markkinaperusteisia tarkoituksia varten soten 'valinnanvapauden' nimissä, ihmisoikeudet, ihmisarvo ja vapaus alistetaan lisääntyvästi eriarvoisen kaupallisen vallan määrättäväksi ja rajoitettavaksi.

Valtiolla on erityinen velvollisuus turvata ihmisoikeudet kaikille yhdenvertaisesti ensisijaisina oikeuksina, jotka kaikilla on ihmisinä – tavalla, joka ei riipu niistä eri asemista, joissa he ovat yhtiöille asiakkaina – ja toteuttaa näitä oikeuksia jatkuvasti edistyvässä määrin "kaikin soveltuvien keinoin ja varsinkin lainsäädäntötoimenpitein" etenkin talouden "alalla kansainvälisen [...] yhteistoiminnan kautta täysimääräisesti käytettävissä olevien voimavarojensa mukaan". (62)

Kun sijoitustuomioistuin on valtuutettu vain vahvistamaan sijoitusten ja niiden voitonsaannin oikeuksia tuomitsemalla valtioita rangaistavaksi maksamaan korvauksia sijoittajille kaikista julkisista toimista, joiden voidaan otaksua rajoittavan sijoittajien sijoitustuottojen "legitiimien odotusten" toteutumista tavalla jonka voi arvioida "ilmeisen kohtuuttomaksi" tarkastelussa, joka on rajattu valtuutetuksi huomioimaan vain sijoitusten tuottojen oikeuksia, tällaisessa tarkastelussa kaikki ihmisoikeuksien turvaaminen joka ei lisää ylikansallisten sijoittajien tuottoja, ilmenee rangaistavana "sijoittajien huonona kohteluna". (63)

5. Sote laiminlyö ihmisoikeuksia ja vie kohti EU-liittovaltiota

Hallitus laiminlyö sote-esityksen ja CETA-sopimuksen yhteisvaikutusten kautta ne ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisen ihmisarvon ensisijaisuuden sitoumukset, joiden se on juuri esittänyt olevan hallitusyhteistyön perusta.

Pakkoyhtiöittämällä sote-palvelut hallitus myös vahvistaa EU:n sisämarkkinoita ja kauppapolitiikkaa koskevaa EU:n yksinomaista toimivaltaa, johon EU-liittovaltiokehitys nojaa.

Siirtämällä sosiaali- ja terveyspalveluja koskevat ratkaisut EU:n yksinomaisen toimivallan (kaupallisten määräysten) puitteisiin, jotka on veloitettu turvaamaan yhdenvertaisten ihmisoikeuksien sijasta ylikansallisten yhtiöiden kaupallisia oikeuksia, hallitus laiminlyö ihmisoikeuksien ja ihmisarvon turvaamisen ja heikentää demokraattista velvoitettaan taata

sosiaalinen turva ja terveydenhoito kaikille yhdenvertaisesti.

EU:n kehitys kohti liittovaltiota on tapahtunut EU:n kaupallisen määräysvallan laajenemisena eri elämän aloille. Kun Euroopan hiili- ja teräsyhteisön jäsenmaiden monilla muuta tuotantoa ja kauppaa koskevilla ratkaisuilla voitiin tulkita olevan myös hiilen- ja teräksen kauppaa rajaavia vaikutuksia, yhteisön toimivalta alettiin nähdä laajemmin kaikkeen tavaroiden ja palvelujen kauppaan kytkeytyvänä Euroopan talousyhteisön toimivaltana.

Näin eri aloille on syntynyt EU-lainsäädäntöä varmistamaan, että niiden lait ja päätökset palvelevat tavaroiden, palvelujen, työvoiman ja sijoitusten vapaata liikkuvuutta – ilman että ihmisoikeudet tai kansojen itsemääräämisoikeus saavat tätä rajoittaa.

Tämä EU:n yksinomainen toimivalta kauppaa ja sijoituksia koskevissa ratkaisuissa, niin sisämarkkinoiden kuin kauppapolitiikan osalta, pakotetaan kaikille elämänaloille, joilla hallitukset pakkoyhtiöittävät yhteiskunnan toimintoja soten kaltaisilla byrokratian säädösviidoilla.

EU:n valta vahvistuu kohti liittovaltiota sitä mukaa, kun elämän eri osa-alueita aletaan käsitellä yhdenvertaisten ihmisoikeuksien sijaan ensisijaisesti ylikansallisten yhtiöiden oikeuksina saada liikevoittoa. Ensisijaiset oikeudet, joita terveydenhoito ja sosiaaliturva turvaavat, eivät enää ole niitä koskevia ihmisoikeuksia vaan ylikansallisten yhtiöiden oikeuksia saada liikevoittoa terveydenhoidon ja sosiaalisen turvan kustannuksella.

6. Sote:n ihmisoikeuksia vaarantavien vaikutusten suhde oikeuskanslerin valintaan

Valtioneuvoston sote-esityksessä HE 47 todetaan, että "Perustuslain 108 ja 109 §:n mukaan valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisöjen työntekijät ja muutkin hoitaessaan julkista tehtävää noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa."

Kun hallitus laiminlyö ja vaarantaa sote:n ja CETA:n yhteisvaikutusten kautta ihmisoikeuksien turvaamisen ja rajoittaa niiden toteuttamista koskevaa vapautta ja itsemääräämisoikeutta, ihmisoikeuksien turvaa murentaa lisää se, että samaan aikaan valtiojärjestelmämme asettaa tällaisia valtioneuvoston ihmisoikeuksia laiminlyöviä sote-toimenpiteitä valvomaan oikeuskansleriksi puoleksi vuodeksi sijaisen ja sen jälkeen **henkilön, jolla valtioneuvosto on teettänyt kyseisten sote-toimenpiteiden mallin, jossa on syviä perustuslaillisia ongelmia.**

Tällä tavoin valtiojärjestelmämme presidenttimme esityksestä eliminoi sen puolueettomuuden, jolla oikeuskanslerin tulisi voida valvoa sitä että valtioneuvosto kunnioittaa perustuslain toteutumista. Samalla oikeuskanslerin virka on jätetty puoleksi vuodeksi sijaisen hoidettavaksi. Sillä, millaista oikeuskanslerin asemaa ylläpidetään ja millainen henkilö valitaan oikeuskansleriksi, vaikutetaan siihen, miten myöhemmin ymmärretään perustuslain merkitys, vallanpitäjiin kohdistuvat rajoitteet ja perusoikeuksia koskevan lain ja politiikan suhde.

Kun perustuslain ja oikeuskanslerin tehtävinä olisi olla kansalaisten perustavien oikeuksien turvana vallanpitäjiin nähden, nyt oikeuskansleri näytetään nimitettävän sen mukaan mikä on paras suoja vallanpitäjille ja heidän heikompiosaisten kansalaisten ihmisarvoa heikentäville toimilleen. VTV:n pääjohtajan hallintotoimistaan Tuomas Pöysti on saanut tuomion lainvalvojan asemassa harjoittamastaan lainvastaisesta toiminnasta (28) ja ajanut kiireisiä poliittisia päätöksiä ohi sen että vaikutuksia perusoikeuksiin tutkittaisiin.

Lähteet

1. Hallituksen perhe- ja peruspalveluministeri Juha Rehulan nimissä annettu vastaus kirjalliseen kysymykseen 20.6.2017, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/KKV_232+2017.pdf
2. Hallituksen vastaus kirjalliseen kysymykseen 20.6.2017
3. CETA:sta seuraaviin satojen miljoonien eurojen korvauskustannuksiin verrattuna hallituksen arviot sen esityksessään HE 47 ja 52 esittämien sote-säädösten tuomista säästöistä olisivat sangen mitättömät ja vaikka hallitus otaksuu sote-esityksessään että "markkinat tarjoavat periaatteessa mahdollisuuksia menokehityksen hillitsemiseen asiakkaan valinnanvapautta hyödyntämällä" se toteaa itsekin että tämän saavuttaminen riippuu monista tekijöistä.
4. CETA, artikla 8.10 (4)
5. Hallituksen vastaus kirjalliseen kysymykseen 20.6.2017
6. CETA:n artiklat 8.10 (2) ja 8.10 (4)
7. Hallituksen vastaus kirjalliseen kysymykseen 20.6.2017
8. Unionin tuomioistuimen (täysistunto) lausunto 2/15, 16.5.2017, jakeet 289-292, 300, 303 ja 305
9. Edes EU:n tuomioistuin ei voinut - edes 2 vuoden toimivaltaa koskevan juridisen analyysin ja tarkastelun jälkeen - todentamaan edes CETA:a huomattavasti suppeamman Singapore sopimuksen osalta edes sitä "onko sopimus sisällöltään yhteensopiva unionin oikeuden kanssa". Puhumattakaan CETA:sta, jonka sisällön yhteensopivuutta EU:n oikeuden kanssa missään ei ole toimivaltaisesti edes yritetty arvioida eikä selvittää.
10. PeVL32 2016 vp E 32/2016 vp
11. Suomen perustuslaki 74 §
12. Suuren valiokunnan kokous 17.6. 2016, pöytäkirja SuVP32 /2016 vp
13. Suomen perustuslaki 1 §
14. Suomen perustuslaki 94 §
15. Hallituksen vastaus kirjalliseen kysymykseen 20.6.2017,
16. YK:n Taloudellisten, Sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien (TSS) komitea, 23.6.2017, E/C.12/GC/24, General Comment No. 24 on State Obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the Context of Business Activities, paragrafi 13
17. YK:n TSS-komitea 23.6.2017 , E/C.12/GC/24, General Comment No. 24 on State Obligations under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights in the Context of Business Activities, paragrafit 16 ja 18
18. YK:n TSS-komitea 23.6.2017 , E/C.12/GC/24, General Comment No. 24 on State Obligations , paragrafi 12
19. YK:n TSS-komitea 23.6.2017 , E/C.12/GC/24, General Comment No. 24 on State Obligations , paragrafi 13
20. Hallituksen vastaus kirjalliseen kysymykseen 20.6.2017,
21. CETA:n artikla 8.12 ja liite pakkolunastuksesta
22. HE 52 2017
23. YK:n Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten (TSS) oikeuksien sopimus, artikla 2 ja TSS-komitean General comment No. 3: The nature of States parties' obligations (art. 2, para. 1, of the Covenant)
24. YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, artikla 29.2 ja TSS-sopimus, artikla 4
25. YK:n Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien (TSS) komitean lausunto Maailman kauppajärjestön kolmannelle ministerikokoukselle, 26.11.1999, paragrafi 6

26. A/HRC/33/40, YK:n Kansainvälisen demokraattisen järjestelmän riippumattoman asiantuntijan raportti 2016, paragrafit 30 ja 36
27. YK:n TSS-komitean lainopillinen tulkinta oikeudesta terveyteen E/C.12/2000/4 , 11 August 2000, paragrafi 52
28. YK:n TSS-komitean lainopillinen tulkinta oikeudesta terveyteen E/C.12/2000/4 , 11 August 2000, paragrafi 59
29. YK:n TSS-komitean lainopillinen tulkinta oikeudesta terveyteen E/C.12/2000/4 , 11 August 2000, paragrafit 48 ja 50
30. YK:n TSS-komitean lainopillinen tulkinta oikeudesta terveyteen E/C.12/2000/4 , 11 August 2000, paragrafi 32
31. YK:n TSS-komitean lainopillinen tulkinta oikeudesta sosiaaliturvaan E/C.12/GC/19, 2007, paragrafi 42 c ja f
32. YK:n TSS-komitean lainopillinen tulkinta oikeudesta sosiaaliturvaan E/C.12/GC/19, 2007, paragrafi 69
33. YK:n TSS-komitean lainopillinen tulkinta oikeudesta sosiaaliturvaan E/C.12/GC/19, 2007, paragrafi 41
34. YK:n TSS-komitean lainopillinen tulkinta oikeudesta sosiaaliturvaan E/C.12/GC/19, 2007, paragrafit 10 ja 22
35. YK:n TSS-komitean lainopillinen tulkinta oikeudesta sosiaaliturvaan E/C.12/GC/19, 2007, paragrafi 64
36. YK:n TSS-komitean lainopillinen tulkinta oikeudesta sosiaaliturvaan E/C.12/GC/19, 2007, paragrafi 65
37. YK:n TSS-komitea 23.6.2017 , E/C.12/GC/24, General Comment No. 24 on State Obligations, paragrafit 21-22
38. YK:n TSS-komitea 23.6.2017 , E/C.12/GC/24, General Comment No. 24 on State Obligations, paragrafi 37
39. YK:n TSS-komitea 23.6.2017 , E/C.12/GC/24, General Comment No. 24 on State Obligations, paragrafi 23
40. YK:n TSS-komitea 23.6.2017 , E/C.12/GC/24, General Comment No. 24 on State Obligations, paragrafit 21-22
41. A/HRC/35/L.18/Rev.1 The right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health in the implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, 21.6.2017, paragrafi 4
42. YK:n TSS-komitea 23.6.2017 , E/C.12/GC/24, General Comment No. 24 on State Obligations, E/C.12/GC/24, paragrafi 37
43. YK:n TSS-komitea 23.6.2017 , E/C.12/GC/24, General Comment No. 24 on State Obligations, paragrafit 14 ja 40-41
44. The Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development of the Parliamentary Assembly, of the Council of Europe, Strasbourg, 13 October 2016, <http://website-pace.net/documents/10643/2031071/D%C3%A9claration-SOC-EN.pdf/c368c678-b3bf-4ed0-8be0-6a98457b4bb8>
45. Euroopan Neuvosto, Recommendation CM/Rec(2016)3 of the Committee of Ministers to member States on human rights and business , paragrafit 13, 15 ja 18
46. Euroopan Neuvosto, Recommendation CM/Rec(2016)3 of the Committee of Ministers to member States on human rights and business, paragrafi 23
47. Euroopan Neuvosto, Recommendation CM/Rec(2016)3 of the Committee of Ministers to member States on human rights and business paragrafi 37
48. Euroopan Neuvosto, Recommendation CM/Rec(2016)3 of the Committee of Ministers to member States on human rights and business paragrafi 40
49. Euroopan Neuvosto, Recommendation CM/Rec(2016)3 of the Committee of Ministers to member States on human rights and business paragrafi 41
50. Euroopan Neuvosto, Recommendation CM/Rec(2016)3 of the Committee of Ministers to member States on human rights and business paragrafi 65-67
51. Euroopan talous- ja sosiaalikomitea 2015/C 332/06, paragrafi 9.6'
52. Euroopan talous- ja sosiaalikomitea 2015/C 332/06, paragrafit 1.8-1.9
53. Hallituksen vastaus kirjalliseen kysymykseen 20.6.2017
54. Sijoituksensa 'onnistuesssa' sote:sta saamiensa vaikutelmien mukaan, sijoittaja voisi saavuttaa käytännön monopoliasenan ja pystyisi kiskomaan ihmisiltä terveydenhoidon tai sosiaaliturvan palveluista paljon suurempia summia tilanteessa, jossa valtio ei tarjoaisi julkisen palvelun avulla turvaa ihmisoikeuksille, vaan ihmiset joutuisivat perustavat ihmisoikeutensa turvatakseen ostamaan yhtiöltä mitä tahansa se myisikään millä hyvänsä hinnalla.
- Koska CETA antaa sijoittajille oikeuden haastaa valtio korvaamaan tuotot, jotka sijoittaja olisi saanut elleivät valtion toimet olisi niiden saamista rajoittaneet, sijoittaja voi vaatia korvausta sen mukaan, paljonko se olisi voinut saada ellei

ihmisoikeuksia olisi julkisin toimin turvattu.

55. Euroopan talous- ja sosiaalikomitean lausunto "Sijoittajansuoja ja sijoittajan ja valtion välinen riitojenratkaisu EU:n ja sen ulkopuolisten maiden välisissä kaupp- ja investointisopimuksissa" (2015/C 332/06), paragrafit 7.2, 7.5 ja 7.11

56. A/HRC/33/40 ja UN Independent Expert on the promotion of a democratic and equitable international order, Alfred de Zayas, OHCHR Press release 28 October 2016

57. A/HRC/33/40 ja UN Independent Expert on the promotion of a democratic and equitable international order, Alfred de Zayas, OHCHR Press release 28 October 2016

58. A/HRC/33/40 ja UN Independent Expert on the promotion of a democratic and equitable international order, Alfred de Zayas, OHCHR Press release 28 October 2016 <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20787>

59. A/70/285, paragrafi 23-24 and A/HRC/19/59/Add.5, Guiding principles on human rights impact assessments of trade and investment agreements, principle and commentary [2.5](#)

60. A/HRC/33/40 ja UN Independent Expert on the promotion of a democratic and equitable international order, Alfred de Zayas, OHCHR Press release 28 October 2016 <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20787>

61. Europarlamentin Työllisyyden ja Sosiaaliasioiden valiokunnanlausunto 8.12.2016

62. Suomen perustuslaki, 1§, 6§, 19 § ja 22 §

63. Suomen perustuslaki, 1§, 22 § ja 124 §

64. Suomen perustuslaki, 1§ ja 6 §

65. HE 47/2017, osat 1.2 Tiivistelmä valinnanvapausuudistuksen vaikutuksista ja 2.1.2 Julkisen hallintotehtävän antaminen muulle kuin viranomaiselle

66. Suomen perustuslaki 19 §

67. YK:n Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien (TSS) sopimus, artikkelit 2.1 ja 2.2 sekä 9 ja 12 . Ks. myös E/C.12/2000/4 , 11 August 2000, paragrafit 1, 4, 8 12 b iii, 17 & 19

68. <http://www.hs.fi/paivanlehti/12052017/art-2000005206406.html>

69. YK:n Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien (TSS) sopimus, artikla 2.1. Oikeus terveyteen edellyttää TSS-sopimuksen toteutumista arvioimaan ja valvomaan valtuutetun YK:n TSS-komitean lainopillisen tulkinnan mukaan myös demokraattista osallistumista - "participation in political decisions relating to the right to health taken at both the community and national levels" "participation of the population in all health-related decision-making at the community". (E/C.12/2000/4 , 11 August 2000, paragrafit 11 & 17)

70. CETA:n artikkelit 8.10 (2) ja 8.10 (4)

71. "KHO kumoaa Valtiontalouden tarkastusviraston päätöksen lainvastaisena", oli KHO:n päätös 13.11.2015 (taltionumero 3252, diaarinumero 1631/3/13)